

कुरुसुतिः काण्वः। इन्द्रः । गायत्री, १०-११ प्रगाथः (बृहती, सतोबृहती)

जज्ञानो नु शतक्रतुर्वि पृच्छदिति मातरम्। क उग्राः के ह शृण्वरे ॥ ८.०७७.०१

शतक्रतुः- इन्द्रः । जज्ञानः- जात एव । के । उग्राः- उद्गर्णाः । के वीरा शृण्वरे- श्रूयन्ते । इति ।

मातरम्- जननीमदितिम् । नु- क्षिप्रम् । वि- विशेषेण । पृच्छत्- पप्रच्छ ॥१॥

आदीं शवस्यब्रवीदौर्णवाभमहीशुवम्। ते पुत्र सन्तु निष्टुरः ॥ ८.०७७.०२

आदीम्- अनन्तरम् । शवसी- बलवती माता । और्णवाभम्- ऊर्णनाभिवद्राहकम् ।

ऊर्णुरिवास्यास्तीति ऊर्णवः । अहीशुवम्- सर्पबाणवन्तम् । इशुः अस्य अस्तीति इशुवः ।

अब्रवीत्- अवदत् । पुत्र- हे तनय । ते- अमी राक्षसाः । निष्टुरः- निस्तारणीयाः । सन्तु-

भवन्तु ॥२॥

समित्तान्वृत्रहाखिदत्खे अराँ इव खेदया। प्रवृद्धो दस्युहाभवत् ॥ ८.०७७.०३

खे- रथचक्रस्य नाभौ । अरान्- शङ्कन् । खेदया- रज्ज्वा । इव । तान् । वृत्रहा- इन्द्रः । अखिदत्-

तताड । प्रवृद्धः । दस्युहा- स्तेननाशकः । अभवत्- बभूव ॥३॥

एकया प्रतिधापिबत्साकं सरांसि त्रिंशतम्। इन्द्रः सोमस्य काणुका ॥ ८.०७७.०४

एकया प्रतिधा- एकेन प्रतिधानेन । त्रिंशतम्- प्रभूतानि । काणुका- काम्यानि । सोमस्य- रसस्य ।

सरांसि । इन्द्रः । अपिबत् ॥४॥

अभि गन्धर्वमृतृणदबुधेषु रजस्स्वा। इन्द्रो ब्रह्मभ्य इदृधे ॥ ८.०७७.०५

इन्द्रः । ब्रह्मभ्यः- मन्त्रविद्भ्यः । वृधे- वर्धनाय । अबुधेषु रजःसु- अमूलेषु लोकेषु । अन्तरिक्षे ।

गन्धर्व- गामुदकं धारकं मेघम् । अभि अस्तृणत्- हिंसितवान् ॥५॥

निराविध्यद्विरिभ्य आ धारयत्पृक्मौदनम्। इन्द्रो बुन्दं स्वाततम् ॥ ८.०७७.०६

इन्द्रः । स्वाततम्- सुष्ठु विस्तृतम् । बुन्दम्- इषुमादाय । पक्वमोदनम्- पक्वान्नं वृष्ट्युदकरूपम् ।
धारयत्- धारयन् । गिरिभ्यः- मेघेभ्यः । निराविध्यत्- निर्गमयितुमविध्यत् ॥६॥

शतब्रध्न इषुस्तव सहस्रपर्ण एक इत् । यमिन्द्र चकृषे युजम् ॥ ८.०७७.०७

इन्द्र । यम् । युजम्- साहाय्यम् । चकृषे- करोषि । तव- ते । स बाणः । शतब्रध्नः- शताग्रः ।
सहस्रपर्णः- सहस्रपत्रः । एकः । इत्- एव ॥७॥

तेन स्तोतृभ्य आ भर नृभ्यो नारिभ्यो अत्तवे । सद्यो जात ऋभुष्टिर ॥ ८.०७७.०८

ऋभुष्टिर- विस्तृत स्थिर । तेन । स्तोतृभ्यः । नृभ्यः नारिभ्यः- स्त्रीपुरुषेभ्यः । अत्तवे- भोगाय । सद्यो
जातः- क्षणेन जातः सन् । आ भर- आहर ॥८॥

एता च्यौलानि ते कृता वर्षिष्ठानि परीणसा । हृदा वीड्वधारयः ॥ ८.०७७.०९

एता- इमानि । च्यौलानि- अत्युत्कृष्टानि । वर्षिष्ठानि- अतिशयेन वर्षकानि । परीणसा- परितो
नतानि । ते- तव । कृता- कर्माणि । हृदा- हृदयेन । वीडु- स्थैर्यम् । अधारयः ॥९॥

विश्वेत्ता विष्णुराभरदुरुक्रमस्त्वेषितः । शतं महिषान्क्षीरपाकमोदनं वराहमिन्द्र एमुषम् ॥ ८.०७७.१०

इन्द्र । त्वेषितः- त्वत्प्रार्थितः । विष्णुः- पूषा । पचच्छतं महिषाँ इन्द्र तुभ्यम् । पूषा विष्णुरिति श्रुतेः ।
उरुक्रमः- स्वरश्मिना व्याप्तो धर्मभूतज्ञानेन वा । यः पार्थिवानि विममे स एतशो रजांसि देवः सविता
महित्वनेति श्रुतेः सूर्यस्याप्युरुक्रमत्त्वमुच्यते । शतम्- प्रभूतान् । महिषान्- महतो यज्ञान् ।
क्षीरपाकमोदनम्- यज्ञहव्यभूतं पायसमन्नम् । अथवा ज्ञानम् । उत नो धियो गोअग्राः
पूषन्विष्णवेवयाव इति श्रुतेः । एमुषम्- यज्ञप्रवर्तनाय जलवन्तम् । वराहम्- मेघं
प्रतीकमित्याध्यात्मिके । विश्वा- सर्वाणि । ता- तानि । आभरत्- आहरत् । इदमेवं चेत् सर्वत्र पूषैव
विष्णुरिति कस्मान्न गृह्यते । शं नो विष्णुः शमु पूषा । कथा महे पुष्टिम्भराय पूष्णे कद्रुदाय सुमखाय
हविर्दे कद्विष्णव उरुगायाय । अदत्रया वार्याणि पूषा भगो अदितिर्वस्त उस्त्रः इन्द्रो विष्णुर्वरुणो मित्रो
अग्निः । इत्यादि बहुश्रुतिवाक्यैर्विष्णुपूष्णोर्भेदो ज्ञायते । पूषा विष्णुरिति श्रुतेरिन्द्रार्थं महिषपचनादिकं

कार्यं पूष्ण एव न तु स्वयं विष्णोरिति सिद्धम्। पूषा स्वकिरणैर्व्याप्तः स्वधर्मभूतज्ञानेन व्याप्त इतिकारणाभ्यां तस्य विष्णुरिति नाम। विष्णवंशभूतत्वाद्वा। यथा पुरुषशब्देन परमात्मनिर्देशकेन विज्ञानात्मापि निर्दिश्यते तदंशत्वात्। पूष्णो विष्णुनामापि कादाचित्कमेव। विष्णुशब्दस्य प्रधानार्थस्त्वन्तर्यामी सर्वव्यापी परमात्मैव श्रुतिषु ॥१०॥

तुविक्षं ते सुकृतं सूमयं धनुः साधुर्बुन्दो हिरण्ययः।

उभा ते बाहू रण्या सुसंस्कृत ऋदूपा चिद्वृद्धा ॥ ८.०७७.११

तुविक्षम्- बहुविक्षेपम्। सुकृतम्- सुष्ठु कृतम्। सूमयम्- सुसुखम्। धनुः। साधुः- साधयिता। ते- तव। हिरण्ययः- दीप्तः। बुन्दः- बाणः। उभा- उभौ। ते- तव। रण्या- रमणीयौ। सुसंस्कृता- सुष्ठु संस्कृतौ। बाहू- भुजौ। ऋदूपा- अधिकं प्रक्षेप्तुं समर्थौ। ऋदु वद्धौ। ऋदूवृद्धा- अधिकवर्धकौ ॥११॥